

Budapesti Levéltári Mozaikok

2024/14. szám

DOI: [10.56045/BLM.2024.14](https://doi.org/10.56045/BLM.2024.14)

ISSN: 2939-6921

URL: <https://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2024/12/04/leveltari-mozaikok-107/>

BREINICH GÁBOR

20 éves Budapest Főváros Levéltára épülete

A főváros levéltára hosszú évtizedekig tartó hanyattatás után 2004-ben végre megfelelő elhelyezéshez jutott Budapest XIII. kerületének intézményi központtá fejlődött városrészében. A jelentős országos intézmények tözsomszédságában, 2002 és 2004 között felépült új épület kifejezetten levéltári célokra készült. Tervezését, beruházását, a döntéshozók meggyőzését és a szükséges anyagi források megszerzését hosszas küzdelmek előzték meg.

Kulcsszavak: *Budapest Főváros Levéltára, Teve utca*

„Az épület elkezdte élni a maga életét és mindenki látja, hogy a terv bevált.”
(Koris János Ybl-díjas építész)

A levéltár épülete
(BFL XV.19.c.4)

A főváros levéltára hosszú évtizedekig tartó hanyattatás után 2004-ben végre megfelelő elhelyezéshez jutott Budapest XIII. kerületének intézményi központtá fejlődött városrészében. A jelentős országos intézmények tözsomszédságában, 2002 és 2004 között felépült új épület kifejezetten levéltári célokra készült. Tervezését, beruházását többlépcsős előkészítés előzte meg, a döntéshozók meggyőzése és a szükséges anyagi források megszerzése hosszas küzdelmekkel járt.

Előzmények

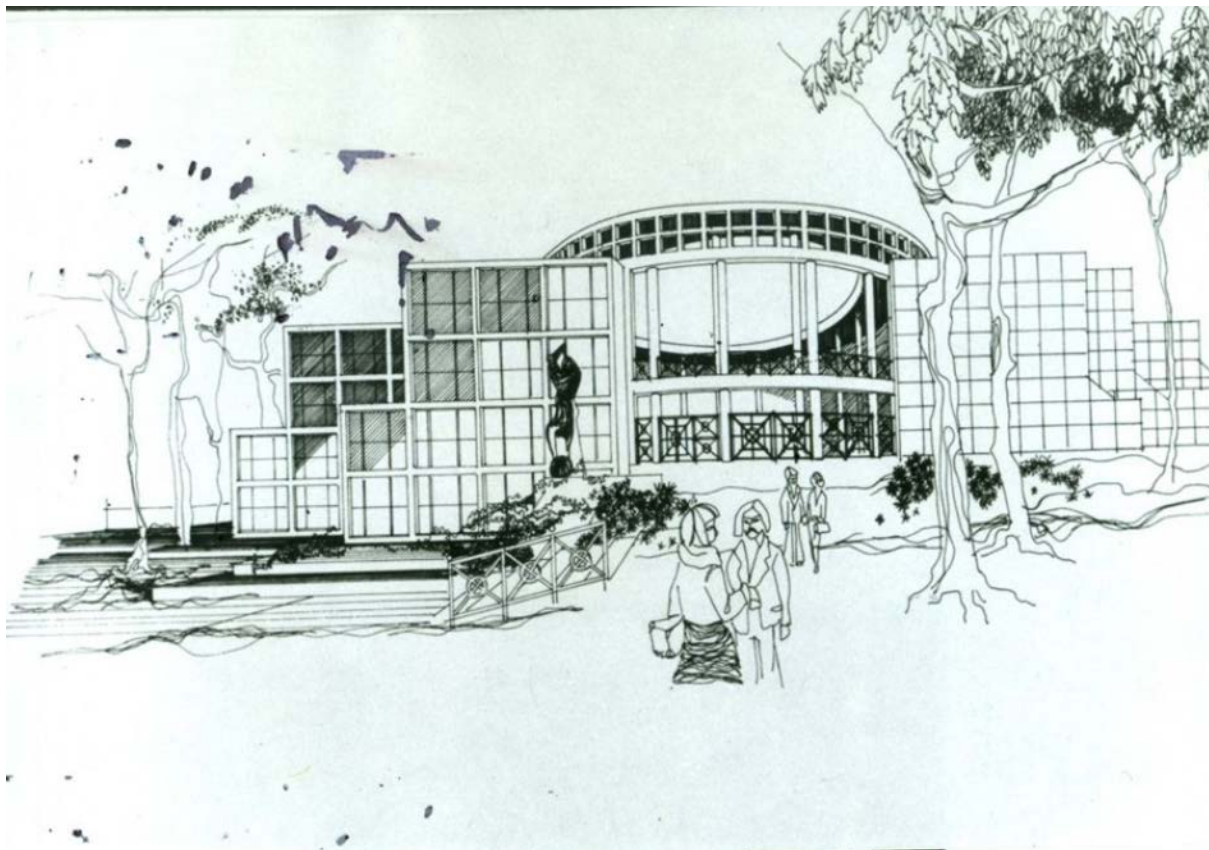
Budapest a huszadik század vége felé az európai fővárosok között az egyetlen volt, amely nem gondoskodott múltja írott emlékeinek megőrzéséről, hanyatott sorsú levéltára megfelelő körülmények között való elhelyezéséről.

A Szent István-bazilika altemplomában, a második világháború alatt kialakított légtalmai letétgyűjteményben elhelyezett levéltári iratok ugyan megmenekültek a teljes pusztulástól, nem égtek el a Városházát ért gyújtólövedékek okozta tűzvészben, de évtizedekre a nedves, dohos pincében rekedtek, és csak 1991-ben kerültek egy VIII. kerületi átalakított gyárépület polcaira.

*1. kép. Iratkiemelés a Szent István-bazilika altemplomában lévő raktárban
(Ybl Miklós tervrajzai, BFL XV.19.c.4)*

A ferencesek által megálmodott és torzóban maradt „Magyar Szentföld” hűvösvölgyi templomában, a Városháza épületében megtört kis részlegként és további külső telephelyeken működő levéltár folyamatos raktári férőhelyhiánnyal küszködött és a szétagoltságból eredő szervezési problémákkal bajlódott. Volt idő, amikor évekre egy dunaharaszti termelészövetkezet nyúltenyésztésre épített, fűtetlen barakkjában enyésztek a levéltár oda kitelepített budai, óbudai ún. feudális kori iratai, mert a levéltári raktárak területére a fővárosi Városháza épületének felújítandó irodaszárnyának volt szüksége...

2. kép. A Heinrich István utcai épület bővítésének látványterve (BFL VIII.3801.b)

Az áldatlan állapotok felszámolása érdekében a mindenkori intézményi vezetés időről időre megpróbálkozott egy megfelelő működést biztosító épület megszerzésével. A főváros irányítóival egyezkedve 1972-ben az Örs vezér térre álmodtak egy levéltári toronyépületet. Ezt az elvetélt koncepciót néhány évvel később a hűvösvölgyi templomépület-torzó átépítésének és új épületszárnyakkal történő kibővítésének terve követte. A városvezetés végül mégsem vállalta fel a jelentősebb költségekkel járó kulturális beruházást és 1980-ban ezt a tervet is ejtette.¹ Mindig volt fontosabb, de legalábbis látványosabb fejlesztési feladat a „városatyák” számára. A levéltárosok egymás közötti beszélgetéseiben gyakran merült fel, hogy a kommunisták „múltat végképp eltörölni” ideája talán a múlt írott forrásaira is vonatkozhat...

¹ A '70-es, '80'-as évek épületügyeiről bővebben Horváth J. 1996.

3. kép. Folyosón kialakított „munkaszoba” (Heinrich István utcai épület, BFL XV.19.c.4)

A rendszerváltás időszakában, az intézmények átalakulása során kibővült a mozgástér és új lehetőségek jelentek meg. A levéltárosok letargikus állapotát élénk kezdeményezőkésség váltotta fel. A Tudományos Dolgozók Demokratikus Szakszervezetén belül mozgolódó levéltári munkatársak támogató közreműködésével új vezető került a levéltár élére.² Varga László a levéltárakat kutató történészként ismerte és fontosnak tartotta az intézmény szakszerű és rendezett működésének elveit. A demokratikus átalakulás folyamán, sok fórumon hangoztatott felfogása szerint a levéltárak a demokrácia alapintézményének számítanak, amelyeknek fontos feladata a jogbiztosító szerep, az intézményi működés átláthatóságának – az utólagos kontroll lehetőségével – a mindenkori hatalom elszámoltathatóságának biztosítása. Mindehhez a levéltárakban megőrzött információk megfelelő hozzáférhetőségét, a feldolgozó munka szakszerűségét, a megalapozott múltismeret lehetőségét, valamint ennek tárgyi és személyi előfeltételeit is meg kell teremteni – hangsúlyozta. A vezetői programja erre a gondolatra alapozva tette az elérendő célok közé egy megfelelő levéltári épület megszerzését.

² A pártállami szakszervezetek mellett 1988-ban alakult meg a munkáltatóktól, a pártoktól és a kormánytól független demokratikus szakszervezeti mozgalom, amelynek fővárosi levéltári csoportja is létrejött. A csoportban résztvevők személyes kapcsolatain keresztül indult meg az éppen aktuálissá vált vezetői pályázat „castingja”, a MSZMP pártközpontjából érkezett korábbi főigazgatóval szemben. (Kresalek Gábor és Rainer M. János – az idő tájt Budapest Főváros Levéltárának levéltárosai – szíves szóbeli közlése alapján.)

4. kép. Dr. Varga László főigazgató (Fotó: Horváth Szabolcs, forrás: hvg.hu)

Ekkoriban került napirendre a kivonuló szovjet megszállók megüresedő laktanyáinak hasznosítása, amelyek funkció nélkül maradván hasznosításra vártak. Ez a kulturális szféra döntéshozóinak is megmozgatta a fantáziáját. A mindenütt raktári helyhiánnyal küszködő levéltárak problémáinak régóta napirenden lévő kérdésére kézenfekvő válaszként kínálkozott a katonai objektumok újrahásznosítása. Ennek volt köszönhető, hogy sor került a Magyar Országos Levéltár Külső-Bécsi úti (ma: Lángliliom utcai) épületének megépítésére, vagy a Veszprém Megyei Levéltár számára egy alkalmas laktanya épület átalakítására. A Fővárosi Levéltár esetében azonban a laktanyaszemlék nem jártak pozitív eredménnyel. A tömegközlekedéssel nehezen megközelíthető, lepusztult, környezetvédelmi problémákkal terhelt városszéli ingatlanok nem jelentettek racionálisan, hosszú távon is vállalható megoldást egy kulturális célú közintézmény számára. Ellenben felmerült, hogy cserealapként felhasználhatók lehetnének ingatlanbefektetők számára. Az ingatlanpiacon tájékozódva a levéltár minden lehetséges megoldás felé nyitott volt. A '90-es évek elején a vadkapitalizmus cseppfolyós közegében még reálisnak tűnhetett egy ingatlanfejlesztő cég fővállalkozóként való bevonásával megépíttetni az új levéltári épületet és erre kísérlet is történt. Az előzetes tervezetek szerint kulcsrakész átadással záruló projektet a főváros és a levéltár kezdeményezésére az akkoriban szárnyaló Co-Nexus Rt.³ bonyolította volna, azonban a cég által készített, a főváros számára pénzügyileg nyilvánvalóan előnytelen ajánlatot Varga és az illetékes főpolgármester-helyettes, Székely Gábor is elutasította.⁴

Több vasat tartva a tűzben, ezzel párhuzamosan a meglévő épületek esetleges továbbfejlesztésének gondolatával is foglalkozott az intézmény vezetése. A Leonardo da Vinci utcai levéltárépület toronyraktárakkal való bővítési lehetőségét is megvizsgáltatták a Budapesti Városépítési Tervező Iroda Rt. (BUVÁTI) építész tervezőivel. A próbálkozás a kerületi főépítész elutasító állásfoglalásával halt el, aki nem támogatta a terület beépítettségének növelését. A 30.000 iratfolyóméter iratanyag befogadására alkalmas bővítés helyett csupán

³ Az 1988-ban alapított Co-Nexus Rt. már a '90-es évek közepén elhíresült és felszámolás alatt álló cég volt. Működéséről és beágyazottságáról Mihályi Péter írása ad áttekintést. Mihályi 1997. 186–190. p.

⁴ BFL VIII.3801.a 35. tételszám 1012/1991.

olyan belső átalakításokra kerülhetett sor, mint a padlástér iratórész raktárrá való átformálása vagy később a földszint gördülő állványzattal történt beépítése.⁵

5. kép. A levéltár Leonardo da Vinci utcai épülete (BFL XV.19.c.4)

A főváros közgyűlése végül 1993 augusztusában hozott határozatában a XIII. kerületi Vizafogó lakótelep területén található beépítetlen telken megvalósítandó új épület mellett döntött.⁶ Az akkor becsült költségek 2,1 milliárd forintra rúgtak, és ehhez mintegy egymilliárd forint állami támogatást remélt a főváros vezetése.⁷ A tervezés feszített ütemben folyt – váratlan fordulattal az osztrák képzőművész Friedensreich Hundertwasser bevonásával –, akinek közreműködésétől a Bécsben megvalósult extravagáns épületeihez hasonló budapesti látványosságot remélt a főpolgármester. Bár az előkészítés a földalatti raktárblokk kivitelezésének pályázatásáig is eljutott, a remélt állami támogatás hiányában 1994-ben az eljárás felfüggesztéséről, majd 1995-ben leállításáról döntött a közgyűlés.⁸

⁵ BFL VIII.3801.a 35. tételszám 129/1992. Szekeres József a BFL nyugalmazott főmunkatársa és Péterfia Borbála irodavezető (BUVÁTI) előzetes tárgyalásait követően került sor a BUVÁTI felkérésére a Leonardo da Vinci utcai levéltári épület átalakítási lehetőségeinek megvizsgálására.

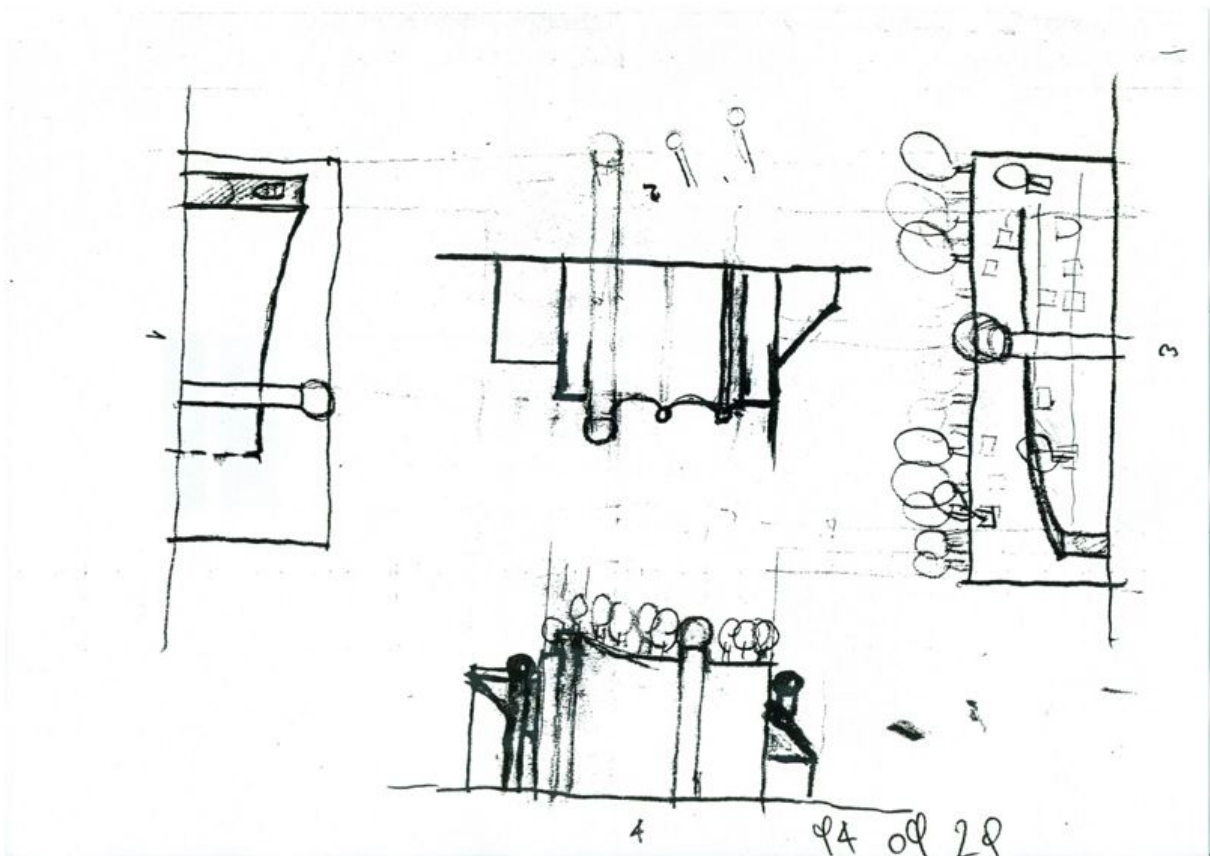
⁶ Budapest Főváros Közgyűlési határozatai 994/1993 (VIII.26) Kgy.h., amelyben a közgyűlés Budapest Főváros Levéltára építésére a beruházási célt jóváhagyja.

⁷ Budapest Főváros Közgyűlésének határozatai: A 330/1994 (III.31) Kgy.határozat az 1995. évben induló új támogatási körben a BFL új épület építésének állami címzett támogatással történő megvalósításával egyetértett. 965/1994. (VIII. 25.) Főv. Kgy. h. kiegészíti 330/1994. (III. 31.) Főv. Kgy. sz. határozatát azzal, hogy Budapest Főváros Levéltára új épületének létesítéséhez további 486,4 M Ft összegű saját forrás biztosítására kötelezettséget vállal 1995. évtől kezdődően.

⁸ A Fővárosi Közgyűlés határozata: „1152/1994. (X. 27.) Főv. Kgy. h. úgy dönt, hogy Budapest Főváros Levéltára új épületének teljes kivitelezését a kormányzati pénzforrások biztosításáig felfüggeszti.”

6. kép. A Vízafogó-épület látványterve. Tervező: Péterfia Borbála, BUVÁTI (BFL VIII.3801.b)

7. kép. Hundertwasser egyik vázlatja (BFL VIII.3801.b)

Az ezt követő két évben a lehetséges olcsóbb megoldásokról, a meglévő épületek átalakításáról folytak tárgyalások.⁹ Az akkoriban átalakuló fővárosi ún. barnamezős övezetek ipari épületeinek átvizsgálása, tucatnyi lehetőség adottságainak elemzése után 1997-re már csak néhány helyszín versengett egymással. Kérdés volt, hogy egy meglévő ipari épület átalakítása vagy pedig egy új épület megépítése lenne-e a járhatóbb út. Az egyik felkínált ipari épület Budán, az eredetileg a monarchia idejében épült katonai ruharaktár volt, ami később textilüzemként, majd egy vegyipari vállalat (Caola Rt.) üzemeként is működött (XI. Bocskai út 90.). A háborús bombakárok nyomait viselő, ipari szennyeződéssel átítatott, kétséges statikai állapotú födémek és épületszerkezetek a levéltári célra történő átalakítás költségkalkulációit bizonytalanná tették. Mindez a kedvező eladási ár mellett is túl kockázatosá tette az átalakítási munkát. A célszerűnek nem mondható, csaknem 4 méteres belmagasság kedvezőtlen kihasználhatóságot és magas üzemeltetési költségeket vetített előre.¹⁰

A szintén Budán, a mai Millenáris Park területén állt, mára már elbontott Ganz-Ansaldo üzemépületéről is komoly tárgyalások folytak. Az ingatlan fekvése kedvező lehetőséget biztosított volna a levéltár majdani felhasználói köre számára, hogy kihasználják az Országos Széchényi Könyvtár, a Budapesti Történeti Múzeum, a Magyar Országos Levéltár és a Várban működő akadémiai intézetek néhány száz méteres közelségét, a kapcsolódó források könnyű elérhetőségét.

A méretében megfelelő, kompromisszumokkal, de megfelelően átalakítható épületről a rendezetlen tulajdonviszonyok és a ráterhelt jelzálog miatt mondtak le a főváros döntéshozói.¹¹ Ezzel végül a megüresedett ipari épületek átalakítása, felújítása, mint lehetséges megoldás lekerült a napirendről. Az átalakítás költségei mellett, az üzemeltetés hosszú távon minden bizonnyal költségesebb, nagyobb kiadásait is mérlegelve a levéltári célra tervezett új épület megvalósításának koncepciója került előtérbe. A magántőke bevonásaakkor még mindig lehetségesnek tűnt.

Felmerült helyszínként egy belvárosi telek is. A VI. kerületi Paulay Ede utca 23. szám alatt fekvő telek beépítéséről szóló ajánlat konstrukciója kedvezőnek ígérkezett. A levéltárépület beruházási költségeinek 60%-áig a befektetők a főváros tulajdonában lévő csereingatlanokat is elfogadtak volna ellentételezésül.¹² Az építkezési tervek koncepció elkészült, amely a levéltár elhelyezésére és működtetésére megfelelő épület képét mutatta.¹³ Végül a bonyodalmas, várhatólag igen sok értékkülönbözeti vitára alkalmas ingatlancsere elvetésével alakult ki az az álláspont, hogy a főváros költségvetéséből, állami támogatással kiegészített büdzséből, egy levéltári célra tervezett és a speciális igényeknek megfelelő épület megépítése a legcélszerűbb megoldás.

Ennek a döntésnek azonban voltak érdekes előzményei. A beruházás megindítása ugyanis nem bizonyult könnyű lépések sorozatának. A hiányzó állami támogatási összeg magas küszöb

⁹ A Vízafogón lévő telken a raktárkapacitás távlati bővítése csak bonyolultan kivitelezhető, további ingatlanszerzéssel, föld alatt építendő raktárblokkal történő terjeszkedéssel valósulhatott volna meg. Ez a körülmény a beruházás új helyszínén történő megvalósítása mellett szólt. Végül valószínűleg a környék lakói is jobban jártak a tervezett levéltárépület helyett a 2022-ben megépült Vízafogó rekreációs parkkal.

¹⁰ Az épület sorsa végül szerencsés módon alakult, jelenleg Dorottya-udvar néven szépen felújítva, irodaházként működik.

¹¹ „Elkészültek a fővárosi levéltár tervei” címmel a Ganz-Ansaldo épülettel kapcsolatos elképzelés ejtéséről is beszámolt a *Napi Magyarország* című lap az 1998. június 20. oldalán.

¹² Az ajánlattevőket feltehetőleg a Rendőrpalotát építő Postabank-Invest Kft. 1992-es sikere ihlette meg, ahol tíz nagyértékű állami tulajdonban lévő ingatlan került ellenértékkért a beruházást szervező Postabankhoz.

¹³ A Paulay Ede utcai ingatlan előtörténetéről és későbbi sorsáról a 24.hu oldalán Vincze Miklós 2023.03.20-án megjelent [írása](#) közöl részletes adatokat.

volt, és a levéltár főigazgatójának minden követ megmozgató igyekezete ellenére sem sikerült sínre tenni a beruházás ügyét. Az 1956-os forradalmat és az utána következő megtorlást dokumentáló iratok levéltári átvételének helyhiány miatti megoldatlanságát, a rohamosan romló állapotuk, pusztulásuk képét a médiában megszéllőztető Varga László politikai nyomás alá helyezte a városvezetést. Elmenve a falig, az ügy érdekében az állásáról való lemondást is bevetette, kizsarolva a botránytól őrizkedő politikusoktól a levéltári épület ügyének továbbvitelét.¹⁴

„A levéltári bombát a Napi Gazdaság június 6-i száma robbantotta, Varga László főigazgató itt nyilatkozott először arról, hogy a maga részéről nem kíván asszisztálni »a nemzet emlékezet« további pusztulásához, ami »a meg nem hozott vagy elodázott döntések hiánya« miatt folyik, vagyis alapvetően azért, mert a főváros minden addigi ígéret ellenére képtelen volt gondoskodni az öt (ebből jövőre három kiüritendő) telephelyen működő BFL megfelelő elhelyezéséről. Erre mozdult rá a média, részben mert más kultúrbotrány épp nem látszott akkoriban, részben amiatt, hogy leginkább az 1956 utáni periratokat fenyegeti megsemmisülés, ha nem mikrofilmbezik le őket izibe (mivel összehasonlíthatatlanul rosszabbul bírják az öregedést a száz évvel idősebb papíroknál). Mint púp a hátukra, úgy hiányzott a várost vezető pártoknak az a politikai vád, hogy netán el akarnák tüntetni az 56-os iratokat.»¹⁵

A botrányt követő egyezség átmenetileg lenyugtatta a kedélyeket – Varga László főigazgató maradt – és a beruházást előkészítő munka tovább folytatható.

A helyszín kiválasztása

A főváros által építésre ajánlott ingatlanok a város legkülönbözőbb részein feküdtek. Az alkalmasság megítélésekor az ingatlan fekvését, tömegközlekedéssel, szállítási eszközökkel való megközelíthetőségét, a további bővítés elvi lehetőségét biztosító teleknagyság meglétét, és egyéb környezeti tényezőket (talajállapotok, környezetszennyezési problémák) mérlegelték. A helyszín kiválasztása nem volt problémamentes és hamarosan világossá vált, hogy kompromisszumot kell kötni, a lehetőségek korlátozottak. Egyes esetekben — bár az alkalmasnak látszó telek ígéretes volt — az ingatlan tisztázatlan jogi helyzete miatt fennállt a veszély, hogy a hatóságokkal folytatott egyeztetések bizonytalan kimenetele, egy esetlegesen elhúzódó bírósági procedúra hosszú időre elodázza az érdemi lépéseket, máskor pedig a telek fekvése, vagy mérete, vagy a helyszín tömegközlekedéssel való nehézkes megközelíthetősége volt a probléma. Ugyanakkor a főváros által biztosított fedezet mellett még mindig napirenden tartották az állami támogatás megcélzását, márpedig a pályázás előfeltételeként a beruházás konkrét helyszínének ismeretére, elfogadott építési terveire, engedélyére mindenképpen szükség lett volna. Minden hónapnyi késés azzal fenyegetett, hogy a pályázat beadási határidejének elteltével az építés egy egész évet csúszik. Az idő múlása pedig folyamatosan szorongató helyzetet teremtett, hiszen látható volt, hogy a kínálkozó lehetőségek ajánlatai néha

¹⁴ BFL VIII.3801.a 35. tételszám 245/1997. Dr. Varga László főigazgató rendkívüli lemondása a levéltár elhelyezésének megoldatlansága miatt. 1997. április 30.

¹⁵ Szőnyei Tamás: [Fővárosi Levéltár: Zárt, tűzbiztos, száraz érzés](#). *Magyar Narancs* 1997. július 3.

csak addig élnek, amíg valamely új versengő koncepció fel nem bukkan. Ebben a versenyben került sor Budapest XIII. kerületében az akkoriban épülő rendőrpalotával átellenben, a Teve utcai helyszín kiválasztására, amely mellett többek között az szólt, hogy nagyrészt fővárosi tulajdonban volt és felértékelődőben lévő, intézményi besorolású területen feküdt.¹⁶

Sokat nyomott az is a latban, hogy az ingatlan fontos tömegközlekedési útvonalak metszéspontjában, a város pesti oldalán, az Árpád híd hídfőjének térségében, egy frissen formálódó intézményi központban volt. Négyszáz méteres körzetén belül találhatóak a metró-, autóbusz- és villamosvonalak megállói. A főváros sugaras közlekedési rendszerében ez a helyszín a város központjától tömegközlekedéssel 15 perc alatt bármikor elérhető. A levéltár intézményének befogadását a XIII. kerület vezetése támogatta, így lehetőség volt a megfelelő telekforma elérésére is.

Az előtanulmányokat követő részletes rendezési terv 1997-ben a Fővárosi Távfűtőművek Teve utca 3. szám alatti telephelyén lévő épületek helyén, illetve a mellette álló épületek bontásával 5690 m²-es építési telek kialakítását célozta meg. A főváros és a XIII. kerületi önkormányzat közötti tulajdoncserékkel lezajlott telekegyesítéssel, szabályos alaprajzú, egy épülettömb hosszúságú telek beépíthetőségére nyílt lehetőség. Az így kialakított ingatlant a Csongor utca, Teve utca, Gömb utca határolta, a háztömb Pap Károly utca felőli részét lakóházak keretezték. Bár a kiszemelt területen két igen rossz állapotú lakóház is állt, minden előzetes aggodalom ellenére a lakók elhelyezése és az épületek lebontása szervezési és jogi problémák nélkül – a XIII. kerület jóvoltából – a későbbiek során gond nélkül zajlott le.

A telek részletes rendezési tervének megállapításai szerint az ingatlan közlekedési viszonyai, környezeti- és közműadottságok tekintetében megfelelőnek bizonyultak és a tervjavaslat nem tartalmazott jelentős költségnövekedést jelentő fejlesztési igényeket.¹⁷

A tervezés szakasza

Az előző építési kísérlet tervezése körüli huzavonák, a Friedensreich Hundertwasser osztrák festőművész tervezésbe történt bevonását követő viták alaposan felkavarták a magyar építész társadalmat. A hazai építészek a tervezési eljárásba rapid módon bevont és részükről laikusnak tekintett képzőművész foglalkoztatását szakmai tekintélyük megsértésének érezték, és érdekeik védelmében igen határozottan léptek fel. A beruházásért felelős városvezetés e tapasztalatokból okulva úgy döntött, hogy országos nyílt pályázaton választja ki az új épület tervezőjét.

A tervpályázat előkészítése, lebonyolítása

A kiinduló elképzelés a levéltárépületről – a kezdetben ideálisnak tekintett megoldás – egy minimális gépészettel, olcsón, egyszerűen működtethető épület volt, amely ugyanakkor biztonságos, megbízható védelmet nyújt az őrzött iratoknak. Ez mind a beruházási, mind pedig a későbbi üzemeltetési költségeket kedvezően befolyásolhatta volna. A szakirodalom

¹⁶ BFL XV.17.e.311. Fővárosi Önkormányzat Beruházási Főosztály 1997. évi iratai. Az új Fővárosi Levéltár telepítési helyszíneinek vizsgálatáról c. tanulmány Készítette a FŐBER RT. (1997. március)

¹⁷ BFL XV.17.e.308 R-35566 Bp. XIII. ker. Teve utca – Gömb utca – Papp Károly utca – Csongor utca által határolt terület részletes rendezési terve Készítette: Budapest Főváros Városépítési Tervező Kft. 1997. augusztus.

áttanulmányozása után az ún. kölni modell¹⁸ tűnt a legalkalmasabbnak az idea elérésére. A modell körül kibontakozott szakmai vita tanulságait, valamint az elv valamilyen szintű alkalmazásával tervezett épületek működéséről szóló tanulmányokban megfogalmazottakat figyelembe véve, a levéltár megvizsgálta a budapesti alkalmazhatóság feltételeit. A Meteorológiai Intézet budapesti hőmérsékleti- és páráviszonyokat tartalmazó jelentéseit, a levéltár építési telkének környezetében mért levegőszennyezettségi adatokat kielemezve nem túlságosan kedvező kép alakult ki a megvalósíthatóságról. A főváros levegője magas porszennyezési értékeket mutatott, az intenzív gépjárműforgalom által kibocsátott gázok további magas szennyezőanyag koncentrációt jelentettek. Kiderült, hogy mintegy 15 méteres magasságig ezek a szennyeződések stabilan jelen vannak a levegőben, és viszonylagosan magas fajsúlyuk miatt állandóan ebben a rétegben koncentrálnak a legtöményebben. A kölni modell épületének vastag, nagy hőtehetetlenségű, tömör téglafalait, átszellőztetett kettős szerkezetű külső határoló fallal, a szellőzést keskeny, résszerű szellőztető ablakokkal megoldó, jól működő funkcióit ebben a környezetben nem lehetett alkalmazni. Sorba véve a környezeti adottságokat látni kellett, hogy ha a körülmények miatt a külső levegőt szűrni kell, a friss levegő szűrőkön való átrézeléséhez elegendő légnyomást biztosító ventilátorok is kellenek. A gépi szellőztetés a kritikus értékeknél már hűtési, fűtési beavatkozást is igényel, ami pedig magával vonja a légnedvesség időnkénti mesterséges kezelésének szükségességét. Ezzel a gondolatmenettel elérkeztünk a klimatizálás teljes eszköztárának felsorolásához, és az ebből fakadó következtetéseket kénytelenek voltunk levonni. A vonzó elvből a leglényegesebb elemek hullottak ki, és e realitásokkal számolni kellett a tervezés során. Ugyanakkor a biztonságos, olcsóbb üzemeltetést elősegítő elemek továbbra is a koncepció részei maradtak, mint például a kettős, légréssel átszellőztetett, hőszigeteléssel kiegészített falak, vagy a raktárak páraszabályozását kedvezően befolyásoló mészhabarc vakolat alkalmazása.

A pályázat kiírásához a megfelelő, pontos dokumentáció összeállítása fontos volt, hiszen levéltári épület tervezésében – beruházások hiányában – a magyar építész szakmának nem sok tapasztalata lehetett. A tervpályázatot megelőző előkészítő munka során a korábban a Vizafogóra tervezett, de meg nem valósult épület körüli tapasztalatok, valamint a levéltár munkatársainak nyugat-európai tanulmányútján gyűjtött információi is beépültek a pályázati dokumentáció anyagába. A pályázati kiírás összeállításakor a levéltár szakmai szempontjainak érvényesítéséhez egyértelmű és pontos adatokat kellett közölni. Az egyes levéltári funkcióhoz tartozó helyiségek jegyzékében nem csupán a kívánatosnak tekintett alapterületek szerepeltek, hanem az egyes helyiségek szellőztetési, mesterséges és természetes világítási feltételei, hőmérsékleti és légnedvességi viszonyai is meg lettek jelölve. A működés funkcióismertetése pedig igyekezett egyértelmű eligazítást adni a különböző helyiségcsoportok egymáshoz viszonyított kapcsolatáról, az üzemszerű működés során az épületen belüli anyagmozgatás, közlekedés és közönségforgalom útvonalairól.

A Fővárosi Levéltár új épületének építészeti kialakítása című tervpályázatát a Főváros Önkormányzatának Főpolgármesteri Hivatala Beruházási és Közbeszerzési Ügyosztálya szervezte meg, a Horber Beruházási Tanácsadó és Tervező Iroda technikai lebonyolítóként való közreműködésével.

¹⁸ A tragikus módon, 2009-ben a metróépítők hibája miatt összedőlt Köln Város Levéltárának épülete az olcsó és nem bonyolult berendezésekkel működő üzemeltetés modelljeként szolgált volna mintául. A kölni levéltárhoz az ostromálló módon megépített középkori épületek adták az ihletet, ahol vastag kőfalak, lőrészerű nyílásaikkal kevés fényt beengedő, a hirtelen hő- és páraingadozást csak lassan és csökkent mértékben követő belső klímát eredményeztek, amelyek a levéltári iratok számára – évszázadokon át, fennmaradásukkal bizonyítottan – kedvező örzési feltételeket biztosítottak.

Az építési pályázat kiírási feltételeit a feladattal megbízott Bíráló Bizottság négy előkészítő ülésen tárgyalta meg és alakította ki álláspontját 1997. november 4. és 1998. március 13. között.¹⁹

Az előkészítő üléseken a kerületi részletes rendezési terv elég határozott és merev előírásai miatt parázs vita alakult ki az építészek és a városrendezési szakemberek között, elsősorban a Teve utca – Csongor utca sarkának negatív íves kialakításának kérdésében. Végül kompromisszumos megoldás született, a kiadott állásfoglalás szerint valamennyi pályázat elbírálásra kerülhetett, még akkor is, ha az eltért a kötelezően előírt rendezési tervtől. A pályázat kiírására 1998. január 5-én került sor. Négy hónappal később, május 15-én bontották fel az anonim módon beérkezett 25 pályamunka anyagait, majd egyhónapos bírálati szakasz következett. A Schiffer János főpolgármester-helyettes elnökletével és Tóth József XIII. kerületi polgármester társelnök részvételével működő bíráló bizottságban jeles építészek, a főváros főépítésze, beruházási szakemberek, az illetékes kulturális minisztérium és a levéltár képviselői vettek részt, akik szakértők bevonásával is segítették az érdemi értékelést. A bizottság tagjainak beszélgetéseiből kiderült, hogy hétről hétre változott, érlelődtek a vélemények, egy-egy terv elmélyült tanulmányozása, a tervezői koncepció mélyebb megismerése sokszor módosította az első benyomás során kialakított szubjektív képet. Az első látásra tetszetős, megnyerő, kidolgozottnak tűnő tervről kiderülhetett, hogy következtelensége miatt számtalan sebből vérzik, míg más esetben az elnagyoltan tűnő munka mögött érezhetővé volt a jó elképzelés, amiben benne volt a továbbfejlesztés lehetősége. A bírálat során végig kemény vita folyt a levéltárosok szakmai szempontjai és az építészek által képviselt építőművészeti szempontok érvényesülésének elsőbbségéért. Végül mindkét oldal képes volt elfogadni a saját értékelési rendszerétől eltérő szempontokat is, és megszületett a megegyezés a legjobbnak minősített terv kiválasztásában.

A bírálat szakmai szempontjait a funkcionális megfelelőség és használhatóság, a technológiai alkalmasság határozta meg. Lényeges volt az épület építésének ütemekre bonthatósága, tekintettel a kívánatosnál mindig kisebb anyagi forrásokra, illetve az igény szerinti későbbi bővíthetőségre is gondolva. A bírálat során mérlegelésre kerültek az igényelt és a tervezett alapterületek, az összes és a nettó alapterület arányai, a főbb funkciókhoz tervezett közlekedő és gépészeti terület viszonya, a 130 főre tervezett létszám elhelyezhetősége. A kiértékelésnél fontos szempont volt a pályázati kiírásban megadott elrendezési javaslatok megvalósítása, az iratok beszállításának, és a további belső munkálatok során történő mozgatásának optimális útvonala, a munkaterületek, irodák kialakítása, valamint az állományvédelmi műhelyek megfelelő elrendezése. A vizsgálatok elemezték a főbb funkciók épületen belüli elhelyezését, a vertikális és horizontális kapcsolatok viszonyát, a kutató-, ügyfél- és közönségforgalom tiszta leválasztásának megoldásait. A funkcionalitás mellett a komfortérzet biztosítása volt a másik lényeges szempont. Egyaránt fontos kérdés volt a közönség számára létrehozott terek kialakítása és a levéltári dolgozók munkahelyének megformálása. Ezen belül – a különböző időjárási körülményekre is gondolva – külön

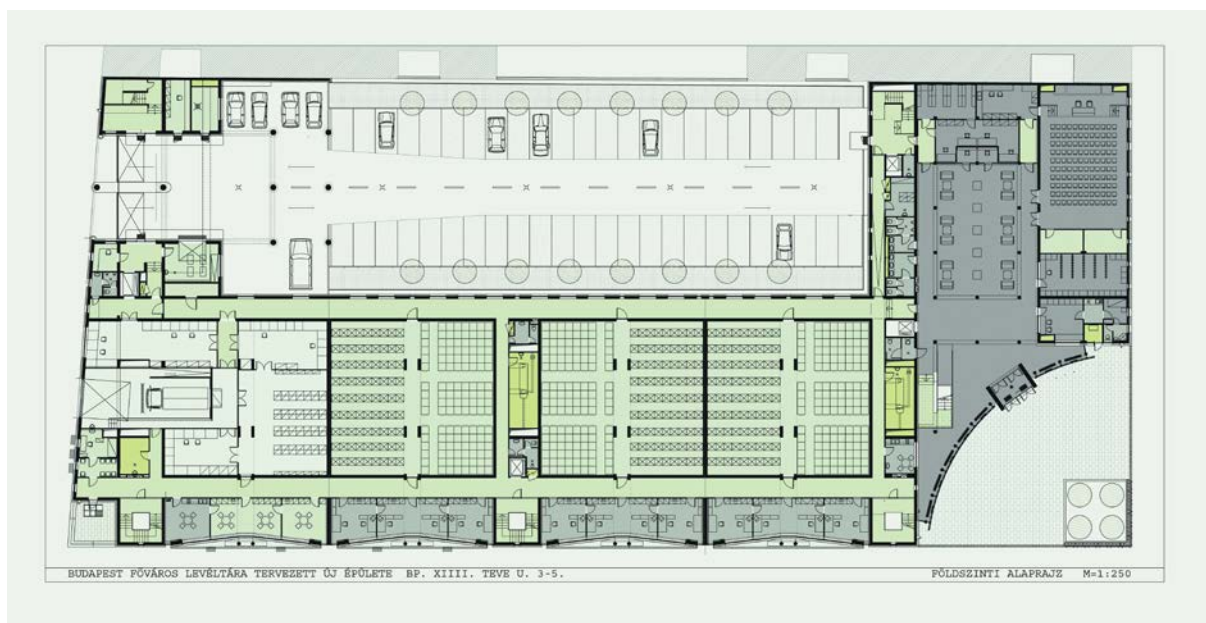
¹⁹ BFL XV.17.e.311 Jegyzőkönyvek a Fővárosi Levéltár új épületének tervpályázata Bíráló Bizottsága előkészítő üléseiről, 1997. november 4. – 1998. március 13. A Bíráló Bizottság tagjai: Elnök: Dr. Schiffer János, társelnök: dr. Tóth József, tagok: Cselovszki Zoltán, Illés Istvánné dr., Körmendy Ferenc, Lázár Antal, Mátrai Péter, Molnár József, Nieder Iván, Pongrácz Katalin, dr. Sándor Pál, dr. Schneller István, dr. Varga László. Szakértők: Albrechtné dr. Kunszery Gabriella, Barkó Gábor, Breinich Gábor, Dorogi Gabriella, Gyarmathy Katalin, Hacker Károly, dr. Kiss Sándor, Krusniczky Katalin, dr. Palócz Miklós, Rozsovits József, dr. Schneider Márta, Tóth Sándor, Vajda Zsuzsa.

elemzésre kerültek a fényviszonyokat, a komfortérzetet befolyásoló építészeti eszközök és gépészeti megoldások.

Technológiai szempontból az értékelés során az elhelyezést, az épületgépészeti felszereltséget, berendezhetőséget, üzemeltetési és karbantartási szempontokat mérlegelték a bírálók.

A tervpályázat zárójelentésében a nyertes pályázatot 1998. június 19-én a zsűri így értékelte:

„Az épület funkcionális szervezése, tagolása rendkívül tiszta, jól átgondolt, részleteiben is megoldott. A látogatható terek és az igazgatás helyiségei az épület hangsúlyos részén, a Csongor utcára telepített egyetlen traktusban nyernek elhelyezést. Az épület vertikális szervezése jól átgondolt, az előcsarnok és a közönségszolgálati terek középülethez méltóak, térkialakításuk nagyvonalú, de nem pazarló. A levéltári, raktári blokkok szisztémája, méretezése mintaszerű, jól áttekinthető és működtethető rendszert képeznek. [...] A világos – szinte képletszerű – alaprajzi és térbeli struktúra kivetül a homlokzatra, a belső funkció és a térszerkezet a külsőben vállaltan deklarált. [...] A pályamű a heterogén környezetbe egy a mai építészeti formanyelven szóló, de öntörvényű épületet illeszt, amely képes kapcsolatot teremteni a különböző karakterű tömbök között...”²⁰

8. kép. Teve utca 3-5. Földszinti alaprajz (BFL XV.17.e.311)

²⁰ BFL XV.17.e.311

A P E S T F Ő V Á R O S L E V É L T Á R A T E R V E Z E T T Ú J É P Ű L E T E
X I I I . B U D A P E S T T E V E U . 3 - 5 .

B U D A I É P Í T É S Z M Ű H E L Y

1 9 9 9 S Z E P T E M B E R

9. kép. A tervpályázaton nyertes terv látványkép-részlete, 1999 (BFL XV.17.e.311)

A tervek további módosítása, átalakítása

A nyertes pályázó a Budai Építésműhely, Koris János DLA és Németh Tamás építészek terve az egyértelműen pozitív fogadtatás után jelentősen átdolgozásra került. Első lépésben megvizsgálásra került a terv abból a szempontból, hogy a program lényeges csorbulása nélkül melyek azok az elemek, amelyek elhagyhatók vagy más, funkcióját tekintve változatlanul működőképes, egyenértékű vagy ahhoz közeli megoldásra cserélhetők, hogy a tetemesnek látszó költségeket a realitások szintjére szorítsák. Rendszeres konzultáció alakult ki a tervezők és a majdani felhasználók között. Bekerült a tervbe a külső hőmérséklet emelkedésekor az átmelegedéstől védő kétrétegű átszellőztetett falszerkezet. A hirtelen hőmérsékleti és párávaltozásokat jobban kiküszöbölő, védőövezetként működő közlekedőfolyosókkal körbevett raktárak az épület védettebb belső magjába kerültek. A módosítások kiterjedtek a kutatóterem és kapcsolt részeinek működési szempontoktól vezérelt, javított elrendezésére, valamint a műhelyblokkok újjászervezésére a Gömb utcai szárnyban. Ez természetesen csak az első lépés volt az áttervezés folyamatában. 1998 augusztusának közepére a tervezők lényeges alapterület-csökkentést hajtottak végre a föld alá tervezett iratfogadó és kiszolgáló részeinek földszintre hozásával, a mélygarázs parkolóhelyeinek áttelepítésével a belső udvarra.²¹

²¹ BFL VIII.3801.b Épület ügyek, Budai Építész Műhely KFT.: Fővárosi Levéltár új épületének programterve 1998. augusztus 14.

Újragondolták az építés ütemezését is. Végül egy három ütemben megvalósítható beruházás terveit tették le az asztalra. Az elsőben az igazgatási és az iratok tárolására, feldolgozására alkalmas két épületszárny, a másodikban az állományvédelmi műhelyeket magában foglaló épületszárny megépítése szerepelt, a harmadik ütem pedig a raktárak telítettségének esetére további raktári szárnyal való kiegészítést foglalta magába. A főváros tervtanácsa az első és második ütem összevonását javasolta, mivel mindenképpen elkerülendőnek tartotta az épülettömb lezáratlanul hagyását, ami bizonytalan időre elnapolhatta volna az építészeti rendezés végleges megoldását.²²

1999 februárjára elkészült az engedélyezési tervdokumentáció, amit március 17-ei határozatával a XIII. Kerületi Önkormányzat Polgármesteri Hivatala elfogadott és kiadta az építési engedélyt.

A beruházás előkészítésének további lépései

A fővárosi önkormányzat közgyűlése 1999. március 25-i határozatával elfogadta a levéltár új épületének beruházási célokmányát, amelyben 6079,90 millió forint forráskeretet tervezett a 2002 decemberének végéig végrehajtandó építkezés céljaira, természetesen jelentős összegű címzett támogatás betervezése mellett.

A főváros Beruházási ügyosztálya nem elégedett meg a tervező és a levéltár által egyeztetett programcsökkentés végrehajtásával, hanem értékelemző céget bízott meg a tervdokumentáció felülvizsgálásával. Az értékelemzés munkája hat hónapig tartott és végül az építési engedélyt nem érintő, 42 pontban meghatározott változtatási javaslatot fogadták el. Az értékelemzők becslése szerint a beruházás költségeinek mintegy 4%-át kitevő megtakarítást értek el. A költségcsökkentési javaslatok egy része vállalható kompromisszum volt, esetenként tervezési hibára is felhívta a figyelmet, más része viszont a megvalósulás során az eredetinel gyengébb színvonalú eredményt hozott, mint pl. a liftek áttervezése, méretcsökkentése.

A beruházás előkészítésének adminisztratív folyamata az engedélyokirat elfogadásával folytatódott, és az építkezés lebonyolítását 2000 szeptembere és 2003 decembere közötti időszakra helyezte át.

A törekvés a címzett állami támogatás megszerzésére immáron a korábban hiányolt konkrét építési helyszín biztosítása mellett, az engedélyezési terv birtokában és a költségek csökkentését követően sem járt sikerrel. A beruházást megelőző évtized egyetlen kormánya sem vállalta fel a levéltár építésének támogatását. Az igényelt költség minden esetben meghaladta a nem túl nagy érdekérvényesítési képességgel rendelkező kulturális ágazat anyagi lehetőségeit.

A levéltár főigazgatója, Varga László az új épület beruházása körüli nehézségek, a városvezetőkkel és a főpolgármesteri apparátussal való ütközések miatt az 1998 szeptemberében kiírt intézményvezetői pályázaton már nem indult el.²³ Nyilatkozata szerint „nyolc év főigazgatói munka után, nem kíván Budapest Főváros Levéltára élén maradni, mert tőle független okok miatt nem látja biztosítottak az intézmény normális működését...”, a

²² BFL VIII.3801.b 35. tételszám 88/1998. Budapest Főváros Közgyűlése Várostervezési és Városképvédelmi Bizottság Tervtanácsa Szakvélemény 1998. szeptember 4.

²³ BFL VIII.3801.a 14. tételszám 545/1998. Dr Varga László főigazgató felkérése a főigazgatói feladatok ellátására 1999. február 1-től március 31-ig.

levéltár Teve utcai épülete „*áldozatául esett a kormányzat főváros-vidék politikájának, s a levéltárakat tekintve Budapest hátrányos helyzetbe került.*”²⁴

A levéltár iratátvételi kötelezettségeinek teljesítését tárolási hely hiányában továbbra sem tudta megoldani. A törvényben rögzített levéltári alapfeladatra hivatkozva a fővárosi kerületek jelezték, hogy a levéltárba adandó nagy mennyiségű iratanyag tárolásának költségeit nem kívánják továbbra is vállalni, ami újabb problémaként jelentkezett. A már öt telephelyen működő levéltár számára a további bérlemények létesítésének bonyodalmai és költségei továbbra is megoldandó feladatként álltak a fenntartó előtt. Ugyanakkor a beruházási program a főváros apparátusa által kidolgozottan, megfelelő színvonalon, kezdésre készen várt döntésre.

A sikertelen pályázatok miatt megakadt beruházás körüli bizonytalanságot végül 2000-ben a főváros gazdasági ügyeiért felelős főpolgármester-helyettes, Atkári János és a levéltár 1999 augusztusában hivatalba lépő új főigazgatója, A. Varga László egyeztetésén született állásfoglalás szüntette meg. Ennek eredményeképpen a főváros meghozta azt a döntést, hogy a beruházást teljes egészében saját anyagi erőforrásaiból valósítsa meg. A döntés mellett szólt, hogy az ideiglenes bérleményekben történő működés költségeit a jövőre nézve a tervezetekben folyamatosan emelkedőnek prognosztizálták, és így hosszú távon már észszerűbbnek látszott az egyszeri, nagyobb összegű befektetés az újabb ideiglenes raktárak bérlésénél.²⁵ Segített az ügy továbblendítésében az is, hogy a levéltári építkezés volt abban az időszakban talán az egyetlen megfelelően előkészített beruházás, amelynél a kezdéshez szükséges teljes dokumentáció és minden szükséges engedély rendelkezésre állt, és amely végül a korszak egyetlen új budapesti középülete lett.

Ez fordulatot hozott a történetben, amitől kezdve felgyorsultak az események, bár kacskaringók még szép számmal akadtak a befejezésig.

Az érdemi beruházási eljárás megkezdése

2000 októberében megindult a közbeszerzési eljárás az új épület beruházásának teljes körű lebonyolítására, amelynek végén az Építőipari Beruházási Szervező Rt. (ÉPBER Rt.) nyerte el a megbízást 2001 áprilisában. A kivitelezés a 2001. október 5-án meghirdetett közbeszerzési nyílt, előminősítéses eljárás keretében indult meg. Az előminősítés során a kiválasztás feltételei azt célozták, hogy pénzügyileg stabil, megfelelő tapasztalattal, képességgel és a leendő feladatnak megfelelő nagyságú referenciával rendelkező cégek kerüljenek kiválasztásra.²⁶ Az eljárás eredménytelenül végződött. A Közbeszerzési Döntőbizottság 2002. június 17-én közzétett határozata az eljárás során jogsértést állapított meg, több esetben úgy ítélve, hogy a beadott dokumentációkban szereplő hiányosságok mértéke nem indokolta a pályázó kizárását. Ezt követően a főváros tárgyalásos eljárást indított, és a korábbi eljárás során az előminősítésnek megfelelt cégeket hívta meg ismételt ajánlattételre. Az eljárás ez alkalommal eredményes volt, így a Baucont Rt, a KIPSZER Rt. és a Középületépítő Rt. által létrehozott

²⁴ A levéltár-igazgató abbahagyja. *Népszabadság*, 1999. február 3. 29. p.

²⁵ BFL VIII.3801.a 35. tételszám 480/1998. A levéltár előirányzat módosítási kérelmei és javaslati rendszeresen napirenden voltak, a Főpolgármesteri Kabinet előtt, ideiglenes elhelyezés, ingatlanbérlet vagy építési elképzelésként, mint a Heinrich utcai épület beépítési programja.

²⁶ BFL VIII.3801.b Budapest Főváros Önkormányzata ajánlati felhívás tervezete nyílt előminősítéses eljárás megindítására. Az ajánlattevőktől megkivánták többek között az előző három évben teljesített legalább 1 milliárd forint bruttó beruházási költséget, vagy a pályázó által minimum 10 ezer m² beépített alapterület megépítését, továbbá a megfelelő pénzügyi likviditás igazolását.

konzorcium BKK Közkereseti Társaság néven 4,3 milliárd forintos ajánlattal elnyerte a kivitelezés jogát.

A beruházás célokmányát a 672/1999. (III. 25.) számú Fővárosi Közgyűlési határozat jóváhagyta, majd az engedélykiratát a Főváros Közgyűlése a 1599/2000 (VIII. 31.) számú határozatával elfogadta, amivel elhárultak az akadályok az építkezés megindítása előtt.

A 2002 szeptemberének elején megkötött szerződést követően gyors ütemben kezdődtek meg a munkálatok. A határidő igen szoros volt, az eredeti elképzelésekhez ragaszkodva 2003. október 30-ig kellett elkészülnie az építkezésnek. A közbeszerzési eljárás csaknem fél éves csúszását azonban nem vették figyelembe, ami rendkívüli mértékben lecsökkentette a kivitelezők mozgásterét, és bármilyen, a munkálatokat hátráltató tényező veszélybe sodorhatta a vállalt határidő teljesítését.

Szeptember második felében átadták az építési területet, és 2002. október 11-én Demszky Gábor főpolgármester már a zajló földmunkák közepette helyezhette el az épület alapkövét.

10. kép. Dr. Demszky Gábor főpolgármester és Dr. Á. Varga László főigazgató az alapkövetélen (BFL XV.19.c.4)

11. kép. Ideiglenes helyére kerül az időkapszula (BFL XV.19.c.4)

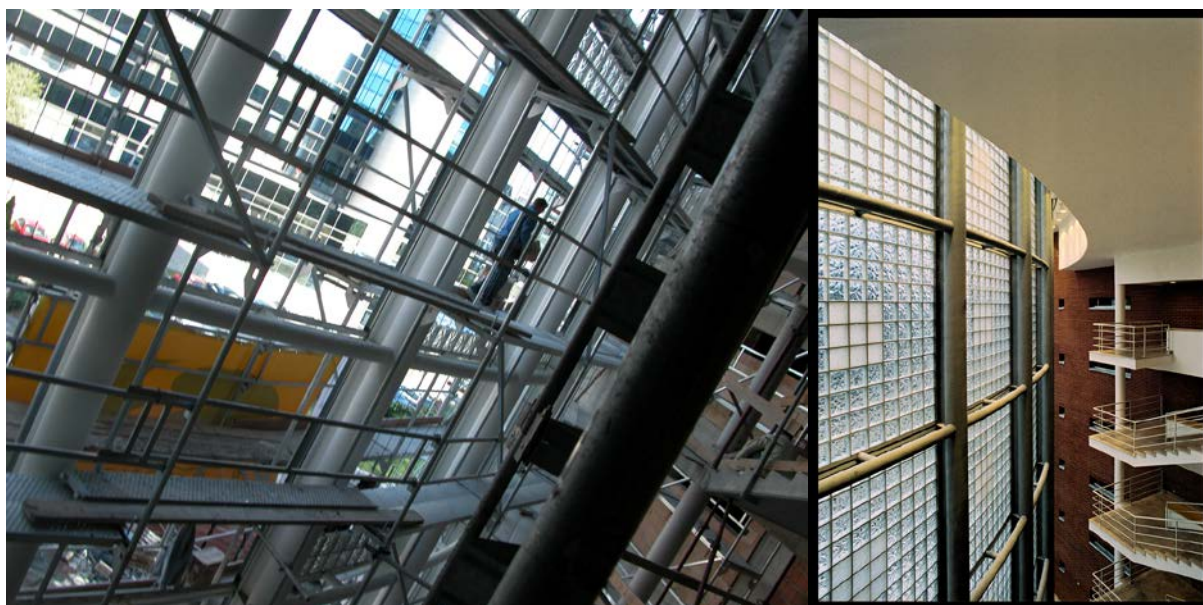
Az építési munkálatok

Az építkezéssel járó beruházói felelősség a Főváros Beruházási Ügyosztályáé volt, amely rendelkezett az építésre előirányzott pénzek felett és dönthetett az egyes részteljesítések elfogadásáról, kifizetéséről. Az ezzel járó feladatokat a lebonyolító FŐBER szakemberei munkájára támaszkodva végezte, akik a teljesítés megfelelő minőségben való megtörténtét igazolhatták.

Az építkezés során heti rendszerességgel zajlottak le a koordinációs tárgyalások, ahol a tervezők, a kivitelezők, a beruházó és a bonyolító képviselői mellett a levéltár képviselői is állandó résztvevők voltak. A beruházási ügyosztályi vezetés nem hagyott kétséget afelől, hogy minden költséget érintő kérdésben a döntési jogkör, az ő kezükben van, azonban alapvetően konszenzusra törekedtek a jövőbeli használatba vevő – a levéltár – véleményének meghallgatásával. A Főpolgármesteri Hivatal Közbeszerzési Ügyosztálya korrekt módon a tervező és lebonyolító mellett az üzemeltetői oldal álláspontját is kikérte döntései meghozatala előtt. A döntések ugyan nem mindig estek egybe az üzemeltetői állásponttal, azt azonban tudomásul kellett venni, hogy a kifizetések engedélyezése a Beruházási Főosztály kezében van, ahol a költségek kereteken belül tartása miatti aggodalom folyamatosan jelen volt. A levéltár képviselőinek részvétele nem bizonyult feleslegesnek, és gyakran kellett konfrontálódni nem csak a kivitelezőkkel, hanem néha a beruházóval is, mert a levéltár szakmai érdekei nem mindig az egyszerűbb megoldásokat igényelték. A határidőcsúszástól tartó kivitelezők, és a beruházási eljárás formai, jogi részét előtérbe helyező, a költségek miatt aggódó beruházási oldal között helyet foglalva gyakran kellett olyan gyors döntéseket hozni, amelyeknek komoly

következményei lehettek a későbbi épülethasználat során. Ezekben a döntési helyzetekben a mérnöki-építői megközelítés és a levéltár szakmai szempontjai között közvetített szakmai tanácsaival Hacker Károly mérnök, beruházási szakértő, aki korábban a főváros beruházási biztosaként már bizonyította hozzáértését és szakmai igényességét. Az építkezés során a levéltár által felkért tanácsadóként működött közre, és észrevételei sok esetben segítettek a kivitelezés hibáinak feltárásában, az építkezés műszaki színvonalának emelésében.

A konfliktusok gyakori forrása volt, hogy az építési tervek az 1998–1999. évi állapotot rögzítették, és a döntést előkészítő eljárás elhúzódása miatt a módosítási igényeket nem sikerült mindig rugalmasan kezelni. Hiányzott a tervek korszerűsítése és felülvizsgálata, a szakági tervezés dokumentumainak újbóli „összefésülése”. Ez a tervező építész részéről folyamatos készenlétet igényelt, időről időre gyors megoldásokat kellett szállítania a felmerült problémák megoldására.

*12. kép. Egy kockázatos, ámde sikerrel megoldott üvegtégla-acélszerkezet kompozíció
(Koris János, ill. Zsitva Tibor felvétele)*

A kivitelezők is gyakran próbálkoztak a tervekben szereplőtől eltérő, „egyenértékű” műszaki megoldások erőltetésével, amely mögött olykor érezni lehetett a burkolt költségmegtakarítási kísérleteket. Különösen sok gond volt az informatikai rendszer kiépítésével, ahol a műszaki tartalom avulása miatt az átvételt követően is sorozatosan jelentkeztek problémák, és az üzemeltetőnek többször be kellett avatkoznia saját szakembereivel a megfelelő színvonalú szolgáltatás elérése érdekében.

A kivitelező konzorcium nem egyszerű döntési mechanizmusa – a három fél egyenrangú partnerként alakította ki álláspontját az egyes kérdésekben –, megfejelve a vertikálisan mélyen tagolt alvállalkozói rendszerrel, ahol egy falszakasz hibás felrakásáért akár három alvállalkozó között kellett a felelőst kideríteni, megnehezítette a minőségi követelmények betartatását. A levéltári oldal sok esetben a minőségellenőrzési szerepkört is igyekezett ellátni, hogy még idejében be lehessen avatkozni a később már nehezen korrigálható hibák kiküszöbölésért.

13. kép. Schiffer János főpolgármester-helyettes és Á. Varga László főigazgató az építkezés bejárásán. (BFL XV.19.c.4)

A környezetvédelmi engedélyekkel kapcsolatos előzetes egyeztetések során a hatóságok által támasztott követelmények teljesítése érdekében került sor az állományvédelmi műhelyek technológiai tervének megrendelésére, amelyet 2003 szeptemberére sikerült megfelelő szintre kidolgoztatni.

A levéltár új székházának 2002. október 14-én megkezdett építési munkálatai 2003. december 31-én fejeződtek be, ekkor jelentette elkészültnek az épületet a kivitelezést végző konzorcium. Ezt követően kezdődött meg a műszaki átvétel, majd 2004. március 19-én Budapest Főváros Levéltára üzemeltetésre átvette a XIII. kerület Teve utca 3–5. szám alatti épületet.

14. kép. Budapest Főváros Levéltára épülete (Fotó: Hajdú József)

Az állományvédelmi műhelyek felfejlesztése

Itt azonban még nem fejeződött be a történet. A beruházási engedélyokirat meghosszabbításával került sor az elkészült technológiai tervek alapján az állományvédelem technológiai berendezéseinek áttelepítésére és az új állományvédelmi eszközök beszerzésére. Az erre a célra kiírt új közbeszerzési eljárás során a feladatot a KIPSZER Rt. nyerte el. A munka több lépcsőben, részben egyedi eszközök legyártásával, csak 2005. február 25-én fejeződött be. Ezzel megoldódott az állományvédelmi tevékenység során használatos technológiák, egészségre veszélyes vegyszerek biztonságos tárolásának, alkalmazásának ügye is.

15. kép. A berendezett restaurátor műhely (BFL XV.19.c.4)

A levéltárban őrzött iratanyag állapota megőrzésének, javításának feladatait az épület Gömb utcai szárnyában működő állományvédelmi műhelyek látják el. Az iratrestaurálási, a könyvkötészeti, a biztonsági mikrofilmezési és a digitalizálási feladatokat ellátó műhelyek új berendezésekkel felszerelten álltak munkába. Viszont a műhelyek tervekben nem szereplő klimatizálásának szükségességét, már az első év forró nyarán érezni lehetett. A beépített napvédő redőnyök kevésnek bizonyultak a megfelelő nyári hőmérséklet megtartására. Ez a helyzet nem csak az ott dolgozóknak jelentett kellemetlenséget, hanem a műhelyekben megforduló iratanyagok védelme szempontjából is beavatkozást igényelt. Az intézmény 2006-tól több lépcsőben, saját forrásból építette ki az állományvédelem munkaterületeinek központi rendszertől független klimatizálását, és biztosította az optimális munkakörülményeket.

A levéltár iratainak költöztetése

A levéltár számára az épület átvételét követően megnyílt a lehetőség a hányatott sorsú iratanyagok egy helyen és méltó körülmények között történő elhelyezésére, azonban a feladat volumene és összetettsége miatt komoly előkészítő munkálatokra volt szükség. Az iratok átszállításának megszervezésére a korábban felállított költözési bizottság ütemtervet dolgozott ki a szállítás gyors és ütemes lebonyolítása érdekében, rögzítette az érvényesítendő

állományvédelmi szempontokat, és meghatározta a mozgatott iratanyag nyomon követhetőségének feltételeit.

16. kép. A költözés előtti egyeztetés (Heinrich I. utcai részleg, BFL XV.19.c.4)

Az iratanyagok beköltöztetése 2004 júliusában kezdődött és november 12-én fejeződött be. A költöztetés közbeszerzési pályázatát a levéltár sikeresen bonyolította le, és a megvalósítás is zökkenőmentesen, az iratállomány sérülése nélkül ment végbe. Az iratanyag szállításánál a polcról polcra elv érvényesült, ami azt jelentette, hogy a szállítóeszközként használt, kerekeken gördülő állványelemekből konstruált, zárt szekrényekbe, „elemi konténerekbe” kerülő irategységek, a végleges raktári helyüknek megfelelő sorrendben és elrendezésben kerültek fel a szállító járművekbe, majd pedig a polcokra, megérkezvén a kijelölt raktári helyükre.

17. kép. Kirakodás az „elemi konténerből” (BFL XV.19.c.4)

Az állományvédelmi osztály munkatársai a nagyformátumú, vagy törékeny adathordozón lévő iratok védelmére, – mint például a súlyos üveglapokra kasírozott, nagyméretű térképészeti dokumentumok esetében – egyedi eljárásokat dolgoztak ki. Nagy könnyebbség volt, hogy a restaurátorok kreatív ötlete nyomán a nagy mennyiségben őrzött építészeti tervek és térképanyagok saját tároló fémszekrényeikben költöztek, amelyek fiókaiban a fektetett sérülékeny lapokat felfújható tömlők segítségével rögzítették.

18–19. kép. Az építészeti tervek rögzítése a felfújható tömlőkkel (BFL XV.19.c.4)

A levéltár arra is ügyelt, hogy csak a minimálisan szükséges időszakra korlátozza az iratanyagok kutatói használatát. Ez mindössze néhány hetes zárolási időszakot jelentett az egyes irategységek esetében.

Az épületbe beszállított iratállomány 26.500 iratfolyómétert tett ki, amelyet a nagy mennyiségű térképészeti és építészeti tervrajzgyűjtemény több mint 500 m² raktárterületet elfoglaló anyaga egészített ki, továbbá a 30 ezer kötetet számláló levéltári szakkönyvtár is a helyére került.

20–21. kép. Az utolsó doboz is a helyére került, a költözés befejeződött. (BFL XV.19.c.4)

Az átadási ünnepség

A levéltár ténylegesen is elfoglalta új helyét, megkezdte érdemi működését, s immáron a nyilvánosság számára is bemutathatta új székházát.

Az ünnepélyes átadásra a főváros napja rendezvényeinek keretében, 2004. november 16-án került sor a cseh, a lengyel, az ukrán, az orosz, az osztrák, a szerb, a szlovén és a román fővárosi levéltárak, valamint a hazai társintézmények képviselői, illetve a főváros vezetői jelenlétében.

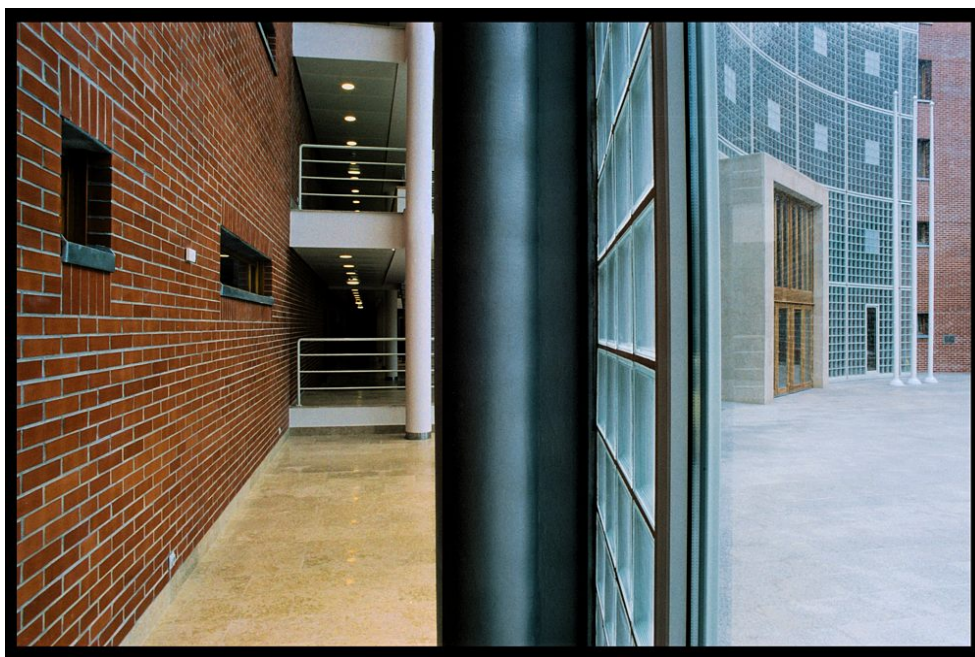

22. kép. Balról jobbra Koris János DLA, az épület tervezője, Dr. Demszky Gábor főpolgármester és Dr. Á. Varga László főigazgató az átadási ünnepségen (BFL XV.19.c.4)

Az új épület jellemzői, és a változtatások

Az átadást követően a Teve utcai levéltárépület elrendezéséről, működéséről, technikai paramétereiről készített – a levéltárak szakmai folyóiratában/a *Levéltári Szemlében* közölt – összefoglaló teljes áttekintést nyújtott az intézmény akkori állapotáról, valamint a jövőbeni működési elképzelésekre is utalásokat tett.²⁷

Az elkészült épület kialakításával azt a célt kívánta elérni, hogy egy befogadó, a felhasználók számára nyilvános térként funkcionáló, áttekinthető működést és szolgáltatásokat biztosító intézményként jelenjen meg. Emellett ugyanakkor legyen kellően biztonságos őrzési helye a rábizott történelmi örökségnek, és e kettős feladatkör ellátására megfelelő munkafeltételeket biztosítson a levéltár munkatársainak.

23. kép. Nyitottság és biztonság együtt (Fotó: Zsitva Tibor)

A feladat megvalósítására az épület három szárnya, részenként eltérő funkciók ellátására lett kialakítva.

A közönség számára szolgáló terek a Csongor és Teve utca sarkára eső oldalon lévő épületszárnyban kaptak helyet.

A kialakított helyiségek használatának tapasztalatai az elmúlt két évtized során bebizonyították a tervezés során lefektetett elképzelések megalapozottságát. A rendezvényterem egyaránt megfelelő helyet és szolgáltatásokat nyújt a tudományos konferenciák és továbbképzések számára, teret ad az intézményi szintű gyűléseknek és befogadja a civilszervezeti rendezvényeket is.

²⁷ Breinich 2005.

24. kép. Ünnepélyes konferencia megnyitó a Gárdonyi teremben (BFL XV.19.c.4)

Az aula impozáns belső tere nem csak látványos kiállítótérként, rendezvényi szintériként funkcionál jól, hanem kiváló akusztikával is rendelkezik, meglepően jó zenei élményt nyújtva a fellépő zenei közreműködők és a hallgatóság számára.

A kutatóterem látogatói számára a zavartalan munka feltételeit, az igényeknek megfelelő befogadóképességű terem és informatikai háttérkörnyezet biztosítja. Az ott folyó tevékenységnek megfelelő klíma és fényviszonyokat a személyzet helyben kontrollálni tudja és bármikor képes az igényelt korrekciók beállítására. A megváltozott igényeknek megfelelően a terem megtervezett működési modellje az eltelt időben két vonatkozásban módosult. Az egyik változás, hogy a felsőfokú képzés számára eredeti iratok tanulmányozásával folyó közös munkára tervezett, elkülönített kutatótermi rész kihasználatlanak bizonyult. A másolatok, és különösen a digitális másolatok hozzáférhetősége változtatott az igényeken, és szükségtelessé tette a csoportos kutatórész fenntartását. Viszont az iratátvételek nyomán az ugrásszerűen megemelkedett tervtári kutatási igények kielégítésére indokoltá vált a külön teremrész biztosítása, ami ilyen módon továbbra is, de megváltozott feladatkörrel állt a kutatók rendelkezésére.

Az oktatási feladatok viszont nem maradtak el teljes egészében, csupán átköltöztek a tárgyalótermek helyiségeibe, ahol kiépítésre kerültek a prezentációkat bemutató technikai feltételek. A munkamegbeszélések és fontos tárgyalások bejegyzései mellé rendhagyó középiskolai történelemórák, foglalkozások, levéltár szakos egyetemi hallgatók számára megtartott órák is bekerültek a terem foglalkozási nyilvántartásába.

A másik változás a kutatótermi személyzet és a kutatók egy légtérben való elhelyezésének módosítása. Az eredeti koncepció a kutatók számára kiadott iratok használatának felügyeletét, a kutatók tevékenységének támogatását a személyzet közvetlen jelenlétével kívánta biztosítani. Így a kutatói kérdések és segítségkérések közvetlen kontaktussal tudtak megoldódni, a mélyebb információkat igénylő bonyolultabb esetek pedig a termen kívüli referensi konzultációk során rendeződhetnek. A kutatótermi nyilvántartások informatikai alapra helyezése radikálisan megnövelte a külső kapcsolattartási igényeket, ami rengeteg telefonos megkereséssel, „call center” jellegű konzultációval jár. Ez óhatatlanul megnövelte a terem zajszintjét és zavarólag hatott. Emiatt került sor az üvegezett fallal történő teremleválasztásra, ami újra nyugodt és csendes körülményeket eredményezett a kutatók számára.

A levéltár iratanyagának, értékeinek bemutatására szánt kiállítóterem használatba vételét követően, hamar kiderült, hogy az egyszerű reprezentációs feladatkörön túl a levéltári iratanyagból készített kiállítások képesek a látogató közönség számára látványosan és közérthető módon elgondoltató történeteket elmondani. A kiállítások installációi az eredeti dokumentumok számára védett környezetet biztosító tárlók mellett, hamarosan tablókkal kiegészülve, képekkel, a kinagyított másolatokon közölteket kontextusba helyező szövegek kíséretében jelentek meg, amelyek összeállítása a levéltárosok számára új kihívást jelentett. A nívós megjelenítés új eszközei kibővített kiállítási területet is igényeltek. Az újszerű installációk elhelyezésére előbb csak az aula, a lépcsőház és folyosók területe lett igénybe véve, majd utóbb a földszinti ügyfélszolgálat is átadta helyét a kiállító tér számára, a kutatóterem mellé költözve.

25. kép. Interjú a „Napkeletről jöttem nagy palotás rakott várba kerültem – Kós Károly világa 1907–1914” kiállítás egyik kurátorával, Anthony Gall-lal az aulában (BFL XV.19.c.4)

A levéltár vendégszobái – bár ennek indokoltságára a program indításakor többször rákérdeztek – jól működnek az intézményi kapcsolatok fenntartásának kéréseként. Támogatják a hazai kutatók és levéltárosok fővároshoz kötődő munkáját, továbbá a határon túli magyar vonatkozású iratokat őrző intézményekkel kialakított kapcsolatok működtetésében is fontos szerepet töltenek be. Ezen túlmenően a tudományos kutatást végzőknek kölcsönösségi alapon lehetőséget adnak a főváros határain túlnyúló magyar vagy nemzetközi kutatásokban való részvételre, a projektek színhelyén való tartózkodásra.

A tervezetteknek megfelelően, a nagyközönség számára rendelkezésre álló épületszárny szolgáltatásait, minden korlátozás nélkül használhatják a levéltár látogatói.

Azonban erről a területről csak beléptető rendszerrel védett átjárókon keresztül lehet átjutni a fokozott biztonságot igénylő levéltári iratanyagok őrzését, és az ott folyó feldolgozási munkát magában foglaló Teve utcai épületszárny területére. A levéltár munkatársai számára a munkaterületek, irodák egységes méretű személyes teret biztosító és azonos színvonalú berendezéssel történt kialakítása azt kívánta érzékeltetni, hogy kinek-kinek, a maga

feladatkörében végzett munkája egyaránt megbecsült hozzájárulás az intézmény magas színvonalú munkájához.

Az épületszárny magjában elhelyezkedő raktárak esetében a biztonságos őrzési feltételek biztosítása a legfontosabb feladat. Az iratok hosszú távú megőrzéséhez a megmaradást legtovább biztosító környezetállapotokat kell fenntartani. Az ezt garantáló külső behatásoktól védett helyiségekben, a megfelelő hőmérsékleti- és páráviszonyokat stabilan fenntartó teljes körű klimatizálást gépészeti berendezések biztosítják. A szakminisztérium által jóváhagyott Állományvédelmi Ajánlásban szereplő légállapot határértékek betartását, a beépített központi épületfelügyeleti rendszer vezérlése biztosítja. A beépítés óta folyamatosan működő gépészeti berendezések életciklusa lejártával szükségessé vált a főbb berendezések cseréje, amelyre a 2022–2023-ban lezajlott KEHOP-projekt²⁸ keretében került sor. A 2022-ben kibocsátott átdolgozott Állományvédelmi Ajánlás a papíralapú iratok esetében a korábbinál némileg magasabb hőmérsékleten történő tárolást, a megfelelő légnedvességi tényezők biztosítása mellett, nem tartja az iratokra nézve káros hatásúnak. Ezt figyelembe véve, módosítva a beállításokat, a beépített új gépek kisebb terheléssel, kevesebb energiafogyasztás mellett, várhatólag hosszabb életciklust teljesíthetnek. A projekt keretében napelemek is kerültek a tetőre, amelyek áramtermelése az épület energiaigényeinek mintegy 15 százalékát fedezi.

A levéltár épületének átadáskor még jelentős mennyiségű szabad raktári férőhely állt a további iratgyarapodás rendelkezésére. A költségtakarékosan beszerzett statikus állványzat azzal a gondolattal került beépítésre, hogy mielőtt a rendszeres iratátvételekkel gyarapodó raktárak telítődnének, évenként egy-egy raktár, gördülő állványrendszerre történő átépítésével újabb évtizedekre kibővíthetik a raktárak kapacitását. 2014-től kezdve, az építkezés során előre beépített sínrendszerre helyezett gördülő állványzattal, évenként egy-egy raktár átalakítására került sor. A klimatizált raktártér hatékonyabb kihasználtságával, raktár alapterülettől függően, egyenként mintegy 800–900 iratfolyóméter kapacitásbővítést eredményezett. A program előbb önerőből finanszírozottan, majd 2016-tól fenntartói támogatással bonyolódik. A teljes raktárkapacitás ez idő szerint mintegy 61 ezer polcfolyómétert tesz ki, ami biztosítja, hogy a levéltár el tudja látni az iratátvételi kötelezettségeit.

Utólagos munkálatok

A nagyon szoros határidővel lebonyolított építkezést követően az első évet az új épületeknél szokásos garanciális javítások jellemezték. A működést befolyásoló kivitelezési hibákat – például vízszigetelés problémákat, nyílászárók vetemedéseit – a garanciaidőn belül, kijavították, azonban nem várt probléma is jelentkezett. Pótlólagos és jelentős feladat volt a tetőre helyezett gépészeti berendezések zajcsökkentése. A levéltár építési időszakában, a szomszédban gyors tempóban megépült „Árpád-ház” építtetője, a kerületi rendezési terv módosításával lehetőséget kapott a korábban érvényben lévő magassági korlátozás feletti terjeszkedésre. A levéltár épületének párkánymagassága fölé emelt lakóház felső emeletein élő lakókat a klímagépek zaja tompítás nélkül közvetlenül érte, és különösen az éjszakai zajszintmérések eredményére hivatkozva, indokoltan léptek fel a zaj megszüntetése érdekében. A környezetvédelmi hatóság birtokháborítás jogcímén, tízmilliós nagyságrendű, utólagos

²⁸ KEHOP -5.2.2-16-2017-00116 sz. A Fővárosi Önkormányzat és Intézményei épületeinek energetikai korszerűsítése

hangszigetelő munkára kötelezte a fővárost, amely pótlólagos források biztosításával finanszírozta a feladatot. 2007 nyarára ennek segítségével elkészültek a zajszint csökkentését szolgáló mérések és tervek, majd a berendezések zajcsökkentő burkolatokkal való ellátása.

2006-ban adta át a levéltár használaton kívüli nyomdatechnikai berendezéseit a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárnak. Az építési koncepcióban a '90-es években még fontos elem volt a saját nyomdai kapacitás használata a levéltár kiadványai megjelentetésére. A levéltár nyomdai műhelye járulékos haszonnal járó külső megrendelések teljesítésével, saját bevétellel támogatta a levéltár költségvetését. A kétezres évekre azonban az olcsó és hatékony digitális nyomdatechnika megjelenésével okafogyottá vált a drágán üzemeltethető saját nyomda fenntartása. A műhely megüresedő szintje viszont az időközben jelentősen felszaporodott informatikai berendezések és a működtető személyzet elhelyezése számára kedvező lehetőséget biztosított. A levéltári anyagok digitalizálására beszerzett gépek szintén ebben az épületrészben találtak elhelyezést és kaptak a feladataik ellátásához megfelelő teret.

A levéltárak számára kihívásként jelentkező feladat, az elektronikus iratok átvételének és hosszútávú megőrzésének megoldására 2009-ben indult meg a Kopint-Datorg Zrt.-vel és a Magyar Országos Levéltárral közös konzorciumban a kormányzati és az önkormányzati szférában elektronikusan keletkező dokumentumok fogadására alkalmas informatikai rendszer kialakítása. Az Európai Unió EKOP-1.2.8-08-2008-0001 forrásaiból megvalósított Elektronikus Levéltár 2013-ban lépett működésbe. Ennek keretében készült el 2011-ben a levéltár korszerű, minden biztonsági igényt kielégítő szerverterme és bővült értékes eszközparkkal a digitalizálási feladatokat végző műhely.

A Budai Építész Műhely, Koris János DLA és Németh Tamás, az épület vezető tervezői nem csak középülethez méltó nagyvonalú építészeti megoldásokat kerestek, de az anyaghasználatban is a minőségi, tartós elemek alkalmazását tartották szem előtt, amellyel a városvezetés is egyetértett. A XIII. kerületi Építészeti díj átadásakor hangzott el Fegyvernek Sándor volt országos főépítésztől Koris János méltatásában, hogy „*az általa tervezett épületek esetében nincs szükség belsőépítészre, mert az nemcsak kívülről, de belülről is készen van*”²⁹ A rendkívül tartós homlokzati klinkertégla burkolat, a belső tér mészkő padlói, vörösfenyő nyílászárók és kőrisfa burkolatok, elegáns világítótestek az igényes közönségforgalmi részeken alapvetően határozzák meg az épület megjelenését, középületi rangját. A külső megjelenés, amely a tervezők szándékának megfelelően egyik arcával a belső tér szerkezeti raszterét jeleníti meg, egy olyan különleges épületben, amely a hatalmas súlyú raktártömbök terheit hordozza, másik arcával pedig az áttetsző üvegtégla fal derűs fényével és kényelemmel fogadja be a tudomány művelőit, valamint a múlt értékeire fogékony közönséget, és a tudásukat gyarapító fiatalokat.

A levéltár az épületének állagmegóvását gondos gazdaként végzi, arculata jelentős elemének tekinti, ami minden belépő számára jelzi Budapest írott emlékezetének, történeti forrásai megőrzésének jelentőségét, az ott folyó munka fontosságát.

AZ ÉPÜLET ADATAI

A hasznos alapterület összesen: 23 440,03 m²

„A” épületszárny: 3 713,85 m²

²⁹ <https://epiteszforum.hu/koris-janos-kapta-a-2016-evi-xiii-keruleti-epiteszeti-dijat>
(Utolsó megtekintés 2024. 11.26.)

„B” épületszárny: 17 933,42 m²

„C” épületszárny: 1792,76 m²

A levéltár építéskor tervezett iratbefogadó képessége: 52 400 iratfolyóméter

Irattároló raktárak alapterülete: 9665,8 m²

Előadóterem férőhelyeinek száma: 120

Gépkocsi parkolóhelyek száma: 54

Tervezés: 1998–1999

Generáltervező: Budai Építész Műhely Kft.

Vezető tervező: Koris János DLA Ybl-díjas építész és Németh Tamás építész

Építész tervező: Vizer Balázs építész

Építész munkatárs: Székely György

Statikus: Bencze Zoltán (Céh Rt.)

Gépész tervező: Porosz Géza (Porosz és Fia Kft.)

Elektromos tervező: Sax Dezső és Bőjthe Ferenc

Park-és kerttervezés: Dr. Jámbor Imre

Kivitelezés: 2002–2004 (2005)

Kivitelező: BKK KKT, amelynek tagjai a Baucont Rt., a KIPSZER Rt. és a Középületépítő Rt.

Projektmenedzserek: Bocsor Tibor, Kirschner Tamás, Pál Balázs

Irattároló állványzat: A StRaktech Kft. HUNFLEX típusú állványrendszere

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

VIII.3801.a Budapest Főváros Levéltára iratai. Iktatott iratok.

VIII.3801.b Budapest Főváros Levéltára iratai. Tárgykörök szerint rendezett iratok.

XV.17.e.308 Budapest Főváros Tanácsa tervei. Fővárosi Ingatlanrendezési Iroda (INGRI) térrajzai

XV.17.e.311. Budapest Főváros Tanácsa tervei. Budapest Főváros Tanácsa VB, majd Főpolgármesteri Hivatal Beruházási Főosztálya tervei

XV.19.c.4 Vegyes fotógyűjtemény. Budapest Főváros Levéltára működése során keletkezett fotók

Nyomtatott források

Magyar Narancs, 1997

Napi Magyarország, 1998

Népszabadság, 1999

Felhasznált irodalom

- Breinich 2005 Breinich Gábor: Az eszmétől a megvalósulásig. Budapest Főváros Levéltára új épülete. *Levéltári Szemle* (55) 2005. 1. sz. 41–55. p.
- Horváth J. 1996 Horváth J. András: *Budapest Főváros Levéltárának története*. Budapest, 1996. 147–150. p. (Levéltár ismertető 1.)
- Mihályi 1997 Mihályi Péter: [Privatizáció és vagyonkezelés. Régi és új dilemmák.](#) *Közgazdasági Szemle* 1997. március 177–198. p.

Impresszum

Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3–5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin
Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternováczi Bálint, Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3–5.; 1554 Budapest, Pf. 41.
e-mail: mozaikok@bparchiv.hu